

Odlazak velikog populista i reforma Ustava

Mirjana Kasapović

Kraj drugog mandata Stjepana Mesića
ne označuje samo svršetak jednoga
dugog i zamornog predsjednikovanja,
nego i simboličan kraj jedne ere
hrvatske politike.

Kraj drugog mandata Stjepana Mesića ne označuje samo svršetak jednoga dugog i zamornog predsjednikovanja, nego i simboličan kraj jedne ere hrvatske politike. Mesić je prije deset godina na mjestu državnog poglavara zamijenio Franju Tuđmana. Bio je naoko sve što Tuđman nije bio: tolerantan i koncilijantan demokrat, duhovit i nasmiješeni eurofil, koji će "relaksirati" ratom i lošom tranzicijom osiromašenu i deprimiranu Hrvatsku.

Na početku mandata suočio se, zajedno s ondašnjom Račanovom vladom lijevog centra, s pokušajem vojnog udara nekoliko ratnih generala, koji vjerojatno nisu htjeli instalirati vojnu hunt, nego vratiti vlast podobnoj civilnoj stranci, HDZ-u, koja je bila sklona njihovim propučističkim nakanama. Generali, a posredstvom njih i vojska, pokušali su se nametnuti kao neustavni veto akter civilne politike, koji bi imao zadnju riječ o tome tko smije biti na vlasti u skladu s vlastitim shvaćanjem državnih interesa i lojalnosti državi. Mesić je tada poduzeo korak kojim je ušao u povijest: odmah je, bez oklijevanja, umirovio buntovne generale, poručujući im da "puška i politika ne idu zajedno". Bio je to najvažniji potez u njegovoj polustoljetnoj političkoj karijeri. U sjeni tog događaja ostali su svi njegovi kasniji, manje ili više uspješni, potezi, poput doprinosa probijanju međunarodne izolacije države nakon 2000. godine, povremenog dovođenja u pitanje uske proameričke orijentacije u vanjskoj politici i heretičkog održavanja odnosa s autokratima diljem svijeta, od Libije do Kazahstana, te promicanja antifašizma i sekularizma. Nije uspio u dvjema nakanama do kojih mu je iznimno bilo stalo. Nije, prvo, mogao utjecati na stanje u Bosni i Hercegovini onako i onoliko koliko je htio. Ni Mesić, kao ni Tuđman, nije razumio tu zemlju: Tuđman ju je htio nasilno podijeliti, a Mesić nasilno slijepiti. Nije, drugo, uspio zauzdati Sanaderovo političko, pa i društveno, svevlašće od 2003. do 2009. godine, unatoč povremenim, uglavnom retoričkim i ambivalentnim, pokušajima da to učini.

Prvi Mesićev mandat nedvojbeno je bio politički važniji od drugoga. No, već su se u njemu nazirala neka zazorna obilježja njegova političkog stila, koja su se u drugom mandatu rascvala.

Personalizacija politike – koja je inherentnija predsjedniku države nego ijednome drugom političkom dužnosniku, jer je on sam, kao pojedinac, politička institucija – uzrokuje naglašeno pretakanje osobnih svojstava u politički stil. Obiteljsko, zavičajno i socijalno podrijetlo, životno iskustvo, obrazovanost, osobni svjetonazor, karakterne crte – sve se to pretače u politički stil predsjednika. A politički stil državnog poglavara nezaobilazna je javna činjenica. Mesićev stil bio je, na žalost, takav da je nerijetko inficirao hrvatsku politiku, činio je konfliktnijom i težom, te proizvodio zasićenost i zamor likom koji je stupio na političku pozornicu kako bi "relaksirao" Hrvatsku.

Stjepan Mesić, kao i ostali političari njegova naraštaja, vjerojatno je morao biti konvertit da bi politički preživio. Njegova je politička prevrtljivost činjenično evidentirana. Bio je član četiriju stranaka – SKH, HDZ-a, HND-a i HNS-a – a uz to je dobar dio života proveo kao stranački neovisna osoba. Formalno gledano, bio je komunist, demokršćanin, narodnjak, liberal, a u posljednje se vrijeme predstavljao i kao socijaldemokrat. Bio je formalno sve to, a stvarno malo ili ništa od toga. Nelaskavu biografsku činjenicu dodatno je obremenio ustrajnim, ali prozirnim nastojanjima da krivotvori svoju političku prošlost. Navest ću dva primjera.

Sam je sebe proglasio jedinim "opozicijskim zastupnikom" u Saboru SR Hrvatske šezdesetih godina. On je, međutim, izabran u Sabor kao jedan od neovisnih kandidata u razdoblju u kojemu je SKJ ublažio potpuno zatvorene nekompetitivne izbore sovjetskog tipa natjecanjem više kandidata kao mekšom varijantom nedemokratskih izbora. Neovisni kandidati nisu bili predstavnici političke opozicije, jer je ona bila zabranjena, nego osobe koje su formalno nastupale izvan SKJ, ali u okviru Socijalističkoga saveza radnog naroda (SSRN), koji se ideološki temeljio na partijskoj platformi. To što se Mesić osjećao kao opozicionar može se primiti k znanju kao psihološki faktum, ali nije politička činjenica. Cilj je Mesićeve interpretacije tog događaja da relativizira komunistički dio vlastite prošlosti.

Svoju političku karijeru devedesetih godina počeo je kao jedan od vodećih HDZ-ovaca. Bio je opušteniji od većine ondašnjih krutih i smrknutih domoljuba, ali se između njega i njih nisu uočavale bitne ideološke razlike. O tome dramatično svjedoči i njegov znani "dernek s dijasporom" u Australiji 1992. na kojemu je, među ostalim, Hrvate proglasio jedinim narodom na svijetu koji je u Drugome svjetskom ratu pobijedio dva puta: prvi put 1941. i drugi puta 1945. godine.

Mesićev izgled, gestikulacija, ponašanje, diskurs, sadržaj govora, okružje i ozračje na tom derneku – sve je to bilo gotovo filmska kulisa za završni čin u kojemu budući predsjednik Republike Hrvatske, manirom kakva mafijaša iz kumovske trilogije, najprije mahne netom dobivenim dolarskim čekovima okupljenima pred nosom, a potom ih spretno gurne u unutarnji džep kaputa. Jedan ček za nekakav "hrvatski nacionalni fond", a jedan ček gospodinu Mesiću, koji je uvijek dobrodošao gost, izvi-

jestili su ushićeni darovatelji. Jedan je to od najopskurnijih političkih i civilizacijskih prizora iz devedesetih godina, a opskurnih smo se prizora u tom razdoblju zbilja nagledali.

Kad je snimka s derneka nakon više godina prodrila u javnost, Mesić je cijeli događaj minorizirao riječima da se samo taktički prilagodio ozračju koje je vladalo među iseljenicima. Vjerojatno je i bilo tako, ali taktika je sastavni dio politike; štoviše, kod mnogih se političara, a i Mesić se ubraja u njih, gotovo sva politika svodi na taktiku. Bio je to pokušaj da se relativizira hadezeovski dio vlastite prošlosti. Mesić je potom velik dio svoga drugog predsjedničkog mandata potrošio kako bi dokazao da su Hrvati u Drugome svjetskom ratu pobijedili samo jedanput – 1945. godine. U ustrajnu obranu antifašizma bila je utkana i nakana da se osobno iskupi za proustaški ispad dok je bio u političkom braku s HDZ-om.

Taktika je bila srž Mesićeve političkog djelovanja. Umješno prilagođavanje okolnostima dovelo ga je na sve najvažnije položaje u dvjema državama: bio je posljednji predsjednik Predsjedništva SFRJ, predsjednik Hrvatske vlade, predsjednik Hrvatskog sabora i predsjednik Republike Hrvatske. Više se, naoko, ne može. Samo naoko, jer Mesić je kanio da nakon isteka drugoga predsjedničkog mandata postane vođa ujedinjene opozicije ili makar nekakva trećeg bloka u borbi za vlast na sljedećim parlamentarnim izborima. Kad su vodeće opozicijske stranke, ponajprije SDP, otklonile tu mogućnost, odgovorio im je – osvetom.

Taktika je bila srž Mesićeve političkog djelovanja.

Iznenada je počeo hvaliti HDZ-ovu premijerku Jadranku Kosor – istu onu osobu koju je politički i osobno nipodaštavao i vrijeđao dok mu je bila glavna suparnica na predsjedničkim izborima 2005. Od nesposobne, nesamostalne i cmizdrave "Suzane", kako ju je javno nazvao, Kosor se odjednom prometnula u iznenađujuće sposobnu političarku, koja je pokazala dotad prikrivene liderske potencijale. Mesić je time posredno hvalio i HDZ-ovu vladu, i to u vrijeme kad su i mnogi HDZ-ovci, zajedno s golemom većinom građana, mislili da nesposobnije i korumpiranije vlade u Hrvatskoj nije bilo. Opoziciju je, pak, proglasio programski neprofiliranom, a time i nespretnom da preuzme vlast. Poruka bila jasna: tko neće s Mesićem, neće ni Mesić s njima. Bio je to trenutak kad su se i trojica vođa potencijalne opozicijske izborne koalicije – Zoran Milanović (SDP), Radimir Čačić (HNS) i Ivan Jakovčić (IDS) – napokon trebali otresti iluzija o tome kako je Mesić "na našoj strani" i pogledati stvarnosti u oči. Mesić je, naime, uvijek bio samo na jednoj strani – svojoj strani.

Oskudna obrazovanja, skromna rječnika i anakrona diskursa, sklon protuslovljenju samome sebi i naknadnim reinterpretacijama vlastitih izjava, stajališta i poteza svakodnevno je zasipao javnost frazama, floskulama i doskočicama o ozbiljnim problemima. Nerijetko je bio politički nekorektan, svadljiv, uvredljiv, osvetoljubiv i samoljubiv. Postao je teški ovisnik o medijima i

mediji o njemu. Nije se skidao s televizijskih ekrana, radijskih valova i stranica novina, a novinari su zauzvrat mogli računati na to da će s Mesićem na kavi čuti kakvu pikantnu izjavu, koja je dušu dala da začini dosadnu normalnu politiku i proda robu na tržištu.

Goleme mane nisu mu znatno smanjivalo popularnost, jer je bio prvorazredan populist – vjerojatno najbolji populist u povijesti moderne hrvatske politike. Među građanima je uspješno stvarao dojam da je on "jedan od nas", obični "građanin predsjednik", premda je to bilo daleko od istine. Njegov dolazak na vlast oba su puta financijski poduprli hrvatski tajkuni od kojih su neki završili u zatvoru, a drugi zasad u pritvoru. Nije Mesić bio "jedan od nas", nego "jedan od njih". No, pravi se saldo njegova desetljetnog predsjednikovanja očituje u tome što čovjek koji je došao na vlast kako bi "relaksirao Hrvatsku" ostavlja za sobom jednako umornu i utučenu naciju kakvu je zatekao na početku svoga prvog mandata. S Mesićem je, valjda, došao kraj eri hrvatske politike kojom su vladali stari komunisti i stari ha-dezeovci.

Pouke Mesićeva mandata

Mesić, a prije njega Tuđman, ostavili su političko naslijeđe iz kojega bi trebalo izvesti pouku da je, s političkom tradicijom i političkom kulturom kakve ima, Hrvatskoj potreban čisti parlamentarni sustav vlasti. Drugim riječima, iz postojećega ustavnog sustava treba ukloniti ostatke polupredsjedničkog režima koje su ustavotvorci, umnogome pod izravnim Mesićevim pritiskom, ostavili u ustavnoj reformi 2000. godine.

Vlast predsjednika države treba, prvo, ograničiti na jedan petogodišnji mandat. To su učinile mnoge države koje su transformirale svoje političke režime u trećem valu demokratizacije, koji je trajao od portugalske revolucije 1974. do prevrata u Istočnoj Europi početkom 1990-ih. Poučene lošim, a često i dramatičnim, iskustvima s predsjedničkim režimima i samovoljom predsjednika država, reizbor nakon prvog mandata ustavno su zabranile Bolivija, Čile, Ekvador, Gvatemala, Honduras, Kolumbija, Kostarika, Meksiko, Nikaragva, Panama, Paragvaj, Salvador, Urugvaj, Filipini i Južna Koreja. U većini tih zemalja mandat predsjednika traje četiri ili pet, a rijetko šest godina, kao u Čileu, Meksiku i na Filipinima. Ne smije se na ovaj popis zemalja gledati zazorno: na njemu su mnoge zemlje koje imaju razvijenija društva, starije države i demokracije od Hrvatske.

Treba, drugo, ukinuti elemente polupredsjedničkog sustava u vanjskoj, obrambenoj i sigurnosnoj politici. Predsjednik države trebao bi zadržati samo reprezentativne funkcije i ceremonijalne uloge. Novija demokratizacija nekoliko europskih država poklopila se s njihovom parlamentarizacijom, odnosno smanjivanjem ustavnih ovlasti predsjednika države. Tipični su primjeri Finska i Portugal, a ne smije se zanemariti ni iskustvo Poljske. Nestabilan ustav ne pridonosi, doduše, stabilnosti demokracije, ali joj mnogo više može naškoditi loš i neprimjeren ustav. Portugal je, primjerice, proveo niz sukcesivnih ustavnih refor-

mi 1982, 1989, 1992, 1997, 2001, 2004. i 2005. godine kojima je polupredsjednički sustav zamijenjen racionaliziranim parlamentarnim sustavom, ali malo tko tvrdi da je takvo "drmanje" ustava kratkoročno, a kamoli dugoročno, naštetilo portugalskoj demokraciji.

Treba, treće, ukinuti izravne izbore predsjednika države. Predsjednika bi mogao birati parlament kvalificiranom dvotrećinskom većinom glasova ili, alternativno, posebno izborničko tijelo koje bi, osim članova parlamenta, činili predstavnici županijskih skupština. Ako je predsjednik reprezentativna figura, onda mu za obavljanje posla nije potrebna izravna demokratska legitimnost. Izravni izbori predsjednika države logični su i opravdani u predsjedničkom sustavu američkog tipa, u kojemu je on glavna politička institucija, kao i u polupredsjedničkom sustavu francuskog tipa, u kojemu predsjednik dijeli izvršnu vlast s vladom.

Indikativno je da su u oba prototipska polupredsjednička sustava u 20. stoljeću – u njemačkoj Vajmarskoj Republici (1919-1933) i francuskoj Petoj Republici (nakon 1958) – izravni izbori ozakonjeni tek nakon što su predsjednici države dobili široke ustavne ovlasti. Drugim riječima, shvatilo se da široke ustavne ovlasti zahtijevaju izravnu demokratsku legitimnost onih koji ih posjeduju. Nasuprot tome, u mnogim su suvremenim demokracijama najprije uvedeni izravni izbori predsjednika države, a potom su predsjedniku davane i "izmišljane" ustavne ovlasti kako bi se opravdali izravni izbori. U Hrvatskoj bi trebalo najprije dodatno smanjiti ovlasti, a potom ukinuti izravne izbore predsjednika države.

Indikativno je i to da se među najuspješnije i najstabilnije svjetske demokracije ubrajaju zemlje koje nemaju izravno izabranog predsjednika države. Ustavni monarsi u Velikoj Britaniji, Švedskoj, Norveškoj, Danskoj, Nizozemskoj, Belgiji, Luksemburgu, Španjolskoj, Japanu, Australiji, Novom Zelandu doista su samo ceremonijalne političke figure.

U Češkoj i Mađarskoj predsjednike biraju parlamenti i oni su uglavnom diskretne političke figure. U Njemačkoj predsjednika bira izborničko tijelo što ga čine članovi oba doma parlamenta i jednak broj izaslanika koje su izabrale skupštine saveznih pokrajina. I u Italiji predsjednika bira izborničko tijelo koje čine članovi oba doma parlamenta i 58 predstavnika regija. U Švicarskoj predsjednika bira Savezna skupština iz redova sedam članova vlade, mandat mu traje samo jednu godinu i ne može se obnoviti. I u najvećoj azijskoj demokraciji, Indiji, predsjednika bira skupština indijskih država. U jedine dvije bliskistočne demokracije, u Izraelu i Libanonu, predsjednike država biraju parlamenti.

Dosljednom parlamentarizacijom političkog sustava smanjili bi se izvori potencijalnih političkih sukoba između predsjednika države, parlamenta i vlade, uštedjeli novac, vrijeme i energija što ih država troši za organizaciju izravnih izbora, te suzio institucionalni prostor bujanju populizma, klijentelizma i korupcije.